

De l'aparició en les Cròniques i totes aquestes fonts dels Ss. XIII-XIV, cal deduir que en aquest temps antic el mot pertanyia a l'ús general de tot el Princ., i tant del NE. (Desclot, Cerverí, Muntaner) com de l'O.; tot i que avui ens sembli un terme de ben a l'O. i al Sud. És en efecte cap allà, on el trobem després: «és maravella de Déu com no tramet *cantals* que esfondrassen la ciutat», St. Vicent F. (*Serm.* I, 66.23); «no febrejau / ni serà res: / de fredor és: / --- / rajola, teula / calda, meteu-la / sobre lo mal: / cert un *cantal* / ben escalfat, / de vi ruxat, / és fina cosa»; i, contra luxúria, «de sarments lit / e d'agnus-cast / fornix ton trast, / e d'un *cantal* / te fes capçal, / lançols d'ortigues / ab què t'abrigues, / muller de neu ---» (*Spill*, vv. 8170, 10095).

Un 'roc' per tapar el forn, al Bòsia-Flamicell (R. Violant i Simorra, *Enforn.*, BCEC XLVII, 16); *cantals* «pedras grandes» a la V. d'Àneu (Pol, p. 13). Fora d'aquesta rodalia tan ponentina, enlloc no apareix tan seguit com en terra valenciana: lo *Cantal Badal*, roccassa a Sorita; a Morella se sent molt eixe *cantal* parlant d'una roccassa, i apareix com a mig-toponímic en molts paratges, igual que el collectiu *kantálá*: «El *Cantal* del Mas Gran, el del Muixacre, etc.»; a Xodos, serra de «Les Ermites» en realitat, em diuen, són «*cantals* grandiosos en forma d'ermita; el *Cantal Gros*: són els vessants del «Castell»»; *El Cantal Gentil*, accident en el vessant O. de la Serra del Caporutxo, a la ratlla de la Manxa, a la Font de la Figuera; a la Serra de Bèrnia la «Casa del *Cantal*» no és més que una cova i el *Cantal de Petracos* és un gros penyal a la carena de la Serra (Benissa); i d'altres en veiem encara a Alcoi (BDLC XII, 310); i a la Torre de les Maçanes el «*Cantal de la Canterella*», a la ratlla de Rellou, nom quasi tautològic, segurament de data mossàrab en el segon membre, en un doc. antic, que extracto a Casa la Vila: és versemblant, p. ex., suposar un collectiu mossàrab *cantalare* > àr. **qantārā-lā* amb metàtesi. En fi, a Monòver: «agarres el gayato, li chiules al gos, y te'n vas, *chapánt* rocs y *cantals*», *Canyissaes*, p. 104.

No és sols català: l'àrea del nostre mot continua força més enllà dels límits de la llengua, cap al NO., en l'alt-aragonès, almenys fins a la Vall de Tena: *Cantal de las Pomeretas* a l'Alt Ésera (Barbaruéns); un *cantal* 'una roccassa, penya' a la V. de Gistau (S. J. de Plan); «si pillu un *kantál* y te'l tiro encima!», amenaça que sento a Bielsa; a Panticosa vaig veure una roca que brandava damunt d'una altra a la *Fuente del Cantal-que-se-bate* (1965-66). Pel vessant gascó arriba fins cap a l'Occè, ací amb la normal evolució de NT en -nd-: *candau* 'carena de serrat': «éinter la grave apreda la Quindaa e lo *candau* aperat Lee», Cartulari d'Ossau, a. 1407 (112.3f.), i de nou, *quandau de Lee*, i «dentz la dite quindaa et dentz lo diit *candau*, per cada part, d'un costatz» (114). Fou, doncs, ja bearnès antic.

CANTELL. D'aquest mot, la informació comença a fluir una mica més tard, però també la necessitem menys, per ser un mot més generalment conegut i

amb menys problemes. S'aplica des d'antic als diferents aspectes de la idea. 'Crostó de pa': «en l'una mà tenc un anap, e en l'altra un *cantell* de pa», Bernat Metge, *Fortuna e Prudència* (NCL., 59.7); amb aquest sentit avui s'estén molt, fins més enllà dels límits lingüístics, i cap al NO. tenen justament l'aplicació a la part dura d'un cap del pa l'aranès i gascó *cantèt* (-èt = -ELLU); potser un poc més genèric, estenent-se alhora a trossos separats d'altres aliments, en: «pendre ací algun *cantell* de pa o peça de vianda», St. Vicent F. (*Quaresma*, 171.26).

En aplicació al pa arriba lluny: alt-gascó bigordà *kandét* m. «croûton de pain» (a Lescun: Rohlf's), bearn. *cantet* «fr. *chanteau*; u *cantet de paa*: un morceau de pain» (Lespy), fins al lleon. *chantel* «morceau de pain» (Laborde). En domini castellà ja assolim això en el primitiu, que és especialment aragonès, *canto* 'crostó' (Borao); a l'E. Mitjana abastava aquesta acc. fins als parlars limítrofs amb el català, cap a Ribagorça, d'on semblen venir els «refranys aragonesos» del S. XIV, p. p. Rius i Serra: «del pan de mon senyor, bon *cant* a mon fillol» (RFE XIII, 371). Viceversa hi ha també el vell diminutiu en l'alt-aragonès: *cantiello* 'caire, llinda o franja extrema d'un camp': «(plantas) que se siembran *pelos cantillos* del huerto», Bielsa (1965). Al mateix temps pot tractar-se de caires o cantons més durs: del català comú és *cantell* aplicat a pedres, construccions, etc.; amb un paper una mica menys corrent: «el menjador era esbalandrat, com tota la casa: una barana d'un metre, de *paret de cantell*, el separava de l'escala», «l'alcova, separada del recambrió per un simple embà *de cantell*», Puig i Ferrat (Cercle Màgic, pp. 295, 63), que no és el mateix que el cast. *pared de cal y canto*, però ens hi acostava molt. Altament també hi ha concreció orogràfica: a un caire de muntanya, d'on a l'Alt Pallars arriba a esdevenir sinònim del serrat mateix: «si puiau *kantél* amunt, trobareu ---» (Sorpe, 1958); i en orografia submarina *kantél* és com es diu a les costes mallorquines per als caires o carenetes («barbades» a la costa valenciana) en què es baixa bruscament a una fondària més gran (Palma, i Cala Rajada, 1968), mentre que els mariners de la Penya d'Eivissa anomenen això un *kantét* (1963). No val la pena de completar les dades locals i de primera mà amb les que ens donarien o recordarien els nostres grans diccs.: els catalans i els altres, en primer lloc les dades castellanes i romàniques del DCEC. Que CANTUS en aquesta mena de sentits pertanyés en general a tot el gallo-romànic, des de les fases inicials de l'Edat Mitjana, ens ho comprova la seva primerenca extensió fins al neerlandès, on havent estat manllevat dels parlars romànics extrems (com norm. *kā* 'costat', a *kā te* 'amb tu') degué arrelar-s'hi d'hora i pregonament. No sols *kant* hi és encara substantiu per a «côté, bord» (i «dentelle», tornat femení, amb aplicació tal com els femenins cat. *randa*, *puntes*, que també han pres aquest biàix semàntic), sinó que s'hi ha convertit en un gran sufix adverbial, productiu com cap (equivalent més o menys de l'al. -wärts, angl. -ward, de nissaga germànica): *voorkant* 'avant, davant'